

HUISHOUDELIJKE TIPS VOOR MUSEA

MUSEUMFEDERATIE FRYSLÂN

APRIL 2020

**MUSEUM
FEDERATIE
FRYSLÂN**

Alles wordt stoffig en vies. We weten dit allemaal maar al te goed; denk maar eens hoe stoffig je huis kan zijn na een weekje vakantie. Stel je dan eens voor hoe snel een museum met publiek vies kan worden. Een modern museum kan nog enigszins rekening houden met grote hoeveelheden bezoekers, maar met name historische gebouwen zijn helemaal niet ingericht op veel bezoekers. Als je dan geen goed huishoudschema hebt en deze bijhoudt, kan vuil zich snel opstapelen waardoor schade kan optreden. Maar historische objecten zijn natuurlijk niet gemaakt voor moderne schoonmaakmiddelen en moeten wat voorzichtiger worden gehanteerd dan voorwerpen in je eigen huis. Dit document zal een overzicht bieden van methoden, valkuilen en tips voor het onderhouden van het museum en de collectie. Het principe dat voorkomen beter is dan genezen geldt immers niet alleen voor het beheersen van het klimaat en licht in het museum en er is van alles dat een (al dan niet vrijwillige) museummedewerker zelf kan doen.

Aan het eind van dit document zullen een aantal taken opgesomd worden, aangevuld met hoe vaak deze uitgevoerd zouden moeten worden. Deze taken zullen variëren van schoonmaken van vitrines tot het registreren van klimaatgegevens. Gezamenlijk zorgen al deze punten voor het goede onderhoud van de collectie.

Als je niet zeker weet welke stappen te nemen of welke materialen te gebruiken, dan kun je altijd contact opnemen met Suzanne van Leer van de Museumfederatie Fryslân via SvanLeer@museumfederatiefryslan.nl.

In dit document vind je de volgende hoofdstukken:

- *Algemene tips voor schoonmaken, hanteren en transporteren*
- *Schoonmaaktips voor specifieke materialen*
- *Schema voor onderhoud*

Algemene tips voor schoonmaken

Stof – een stiekeme boosdoener

Stof bestaat uit allerlei kleine delen organisch en anorganisch materiaal, waaronder pollen, huid- en haarcellen en papier- en textielvezels. De verschillende onderdelen van stof kunnen elk op hun eigen manier schade aanbrengen: door te schuren, chemische reacties aan te gaan of vocht aan te trekken. Daarnaast, en wellicht niet onbelangrijk, zorgt het voor een onverzorgd uiterlijk van het object, dat bezoekers het gevoel kan geven dat er niet goed voor de collectie wordt gezorgd.

Er kan veel pijn en moeite bespaard worden door uit te zoeken waar de grootste bron van stof zich bevindt en welke objecten het meest aan die bron zijn blootgesteld. Zo kan de bron eventueel aangepakt worden en hoeven objecten minimaal te worden gestoft. Al te vaak schoonmaken zorgt natuurlijk ook voor meer momenten waarbij per ongeluk schade veroorzaakt kan worden.

Hoe kies ik de juiste schoonmaakmethode voor mijn collectie?

Binnen ruimtes waar zich collectie bevindt gaat de voorkeur altijd uit naar schoonmaken zonder vocht. Water kan door te morsen direct schade opleveren, maar indirect ook door de relatieve vochtigheid van de ruimte te beïnvloeden. Hierdoor zullen objecten sneller schade oplopen.

Als het echt nodig is om vocht te gebruiken, neem dan een licht vochtig doekje met milde reinigingsmiddelen en laat emmers water zo veel mogelijk buiten het depot en de expositieruimtes. Gebruik geen vocht op objecten tenzij dit in overleg met een conservator-restaurator of museumconsulent is afgesproken.

Daarnaast krijgt stofzuigen waar mogelijk de voorkeur boven afstoffen met een kwast of doekje. Een kwast of stofdoek kan mogelijk stof enkel verplaatsen en niet verwijderen, waardoor het stof vast kan komen te zitten in onbereikbare plekken. Daar kan het vocht en ongedierte aantrekken.

Andere materialen om stof te verwijderen zijn plumeaus, microvezeldoekjes en zachte kwasten van natuurlijk haar.

Een stofzuiger voor collectie moet voldoen aan andere eisen dan een stofzuiger voor het museumcafé of kantoor. Hou de stofzuiger voor collectieruimtes gescheiden van de reguliere stofzuiger en label ze waar nodig.

Een goede stofzuiger is een investering, maar kan een heel effectieve manier zijn om stof te bestrijden. Over het algemeen is het belangrijk dat de stofzuiger variabele zuigkracht heeft, voor het schoonmaken van fragiele objecten, en een HEPA-filter, voor het verwijderen van kleine deeltjes vervuiling. Daarnaast kan het nuttig zijn om borstelopzetstukken aan te schaffen om te voorkomen dat het materiaal van de stofzuiger schade aanbrengt aan de objecten.

Algemene tips:

- Zorg voor een veilige en schone ruimte waar je kan schoonmaken. Zorg voor foam en/of zuurvrij papier op de oppervlakken waar objecten komen te liggen.

- Splits het werk op in taken en maak één taak af voordat je aan een andere begint. Neem je tijd en werk precies.
- Zorg voor de juiste materialen om schoon te maken, en zorg dat deze materialen zelf ook schoon zijn. Vervang je materialen op tijd (probeer niet een hele ruimte schoon te maken met één doekje).

Tips voor hanteren:

- Was altijd je handen voordat je begint. Zorg ook dat ze goed droog zijn.
- Gebruik geen handcrème voor je met objecten gaat werken, want dat kan een residu achterlaten.
- Doe je sieraden af. Onder andere ringen, armbanden, horloges, lange kettingen en lange oorbellen. Deze kunnen krassen maken op objecten.
- Handschoenen dragen doe je wanneer het nodig is: Doe altijd handschoenen aan als je metalen objecten gaat hanteren. Oliën en zouten uit je zweet kunnen namelijk corrosie veroorzaken. Draag geen handschoenen als je boeken of papier hanteert, hierbij kunnen handschoenen er juist voor zorgen dat je, omdat je niet voldoende voelt, schade aanbrengt aan het object.
- Eet of drink niet in ruimtes waar collectie opgeborgen is. Voedsel kan niet alleen direct schade aanbrengen, maar eventuele voedselresten kunnen ook ongedierte of schimmels aantrekken.

Tips voor transporteren:

- Als je een object gaat verplaatsen, zorg dan altijd dat je route bekend is en dat eventuele obstakels verwijderd zijn.
- Zorg dat de plek waar je het object naartoe verplaatst vrij, schoon en stabiel is.
- Als het object erg groot is, zorg dan dat er voldoende mensen zijn om het object te tillen en dat er één persoon is om er voor te zorgen dat de deuren open zijn etc. Heel grote objecten worden het best vervoerd op een hondje of op een kar.
- Controleer altijd visueel voordat je begint met tillen of er geen zwakke plekken zijn in het object, zoals scheuren, barsten, oude reparaties etc. Zorg ervoor dat deze voldoende ondersteund worden. LET OP: Test de zwakke plekken nooit door er even aan te trekken of er kracht op te zetten!
- Hou een object vast bij het meest stabiele gedeelte, bij voorkeur van onderen. Draag een object dus nooit aan een handvat, decoratieve rand etc.
- Gebruik beide handen als je een object optilt.
- Hanteer bewust en minimaal: verplaats een object niet vaker dan strikt noodzakelijk, dit kan namelijk voor extra schade zorgen.
- Als een object uit meerdere onderdelen bestaat, verplaats de onderdelen dan stuk voor stuk. Als het er erg veel zijn kunnen ze in een grotere groep in een doos verplaatst worden. Verpak ze dan per stuk in zuurvrij papier en plaats ze in een doos met een beschermlaag aan de binnenkant. Zorg dat er goed bekend is welke objectdelen zich in de doos bevinden!
- Als een object onverhoopt beschadigd raakt bij het verplaatsen, probeer dan niet zelf de schade te herstellen. Maak foto's en verpak het object, of de delen van het object,

voorzichtig in zuurvrij papier of een gripzakje en neem contact op met een conservator-restaurator. Maak goede notities van het objectnummer op de tijdelijke verpakking.

- Wees voorzichtig als je een object uit een verpakking haalt. Hanteer objecten altijd zoveel mogelijk boven een tafel of oppervlak dat bedekt is met zacht foam.

Materialen om te gebruiken

- Een tafel/oppervlak om op te werken, bedekt met een zacht materiaal, zoals museumfoam en/of zuurvrij papier.
- Microvezeldoekjes die vrij zijn van chemicaliën of schoonmaakmiddelen, omdat die middelen resten kunnen achterlaten op de objecten.
- Zachte kwasten van natuurlijk haar. Bedek het metalen gedeelte van de kwast met schilderstape of elektriciteitstape om schade te voorkomen. Gebruik kwasten voor de schoonmaak van de collectie ook uitsluitend voor dat doeleinde.
- Een stofzuiger met HEPA-filter.
- Een stukje van een panty, kaasdoek of een lichte katoen om de zuigmond van de stofzuiger af te dekken, zodat kleine fragiele deeltjes van objecten niet per ongeluk opgezogen kunnen worden.
- Een mild schoonmaakmiddel
- Plumeau zonder harde onderdelen zodat objecten niet beschadigd kunnen raken.
- Stofmaskers
- Nitril handschoenen
- Gripzakjes
- Zuurvrij papier
- Een doos bedekt met foam ter bescherming van de objecten als ze vervoerd moeten worden.

Schoonmaaktips voor specifieke materialen en objecten

Deze tips zijn algemene richtlijnen voor het schoonmaken van objecten. Wees terughoudend en schakel voor gevoelige, kwetsbare objecten altijd een museumconsulent of conservator-restaurator in voor tips en advies.

Boeken

De kaft en randen van het boekblok (de pagina's van het boek) kunnen worden schoongemaakt met een droge, schone doek of een stofzuiger. Als de rug of de zijkanten van de kaft instabiel zijn of zelfs helemaal zijn losgekomen, maak ze dan niet schoon tot ze zijn hersteld door een conservator-restaurator. Als de kaft stabiel is en het boekblok slechts licht vuil is, dan kan een microvezeldoekje goed zijn om te gebruiken. Als een boek erg stoffig of vies is, is het raadzaam om een stofzuiger te gebruiken om te voorkomen dat stof in het papier geduwd wordt of dat fragiele delen worden beschadigd. Gebruik dan een zachte natuurlijke kwast of een borstelopzetstuk om het stof voorzichtig richting de stofzuigermond te bewegen. Het is aan te raden de zachtste stand van de stofzuiger te gebruiken.

Als boeken uit de kast gehaald worden om te worden schoongemaakt, doe dit dan per plank, zodat ook de plank meteen schoongemaakt kan worden. Zorg er voor dat boeken voorzichtig gehanteerd worden en goed ondersteund worden tijdens het verplaatsen.

a) Hou het boek voorzichtig maar stevig dicht, om te voorkomen dat je per ongeluk stof tussen de bladen veegt. Hou het boek zo vast dat de rug van de kaft hoger is dan de rand van de pagina's. Dit voorkomt dat stof op de zijkant van het papier of in de rug van het boek komt.

b) Veeg stof in de richting van de rug af. Stof eerst de bovenkant van het boek en daarna de andere zijdes en de kaft.

Boekenplanken

Werk van boven naar beneden. Verplaats van de plank die je gaat schoonmaken slechts een paar boeken per keer naar een aparte werktafel. Zorg dat de boeken goed ondersteund worden wanneer je ze verplaatst. Als alle boeken veilig (en in volgorde!) aan de kant zijn, kan de plank schoongemaakt worden met een schone droge doek en daarna met een licht vochtig, schoon doekje.

Als er een vochtig doekje gebruikt wordt moet de plank natuurlijk eerst helemaal droog zijn voordat de boeken teruggeplaatst kunnen worden. Daarom kan het misschien verstandig zijn om vocht te vermijden op houten planken, omdat die relatief veel langer moeten drogen.

Keramik

Stof keramik eens per maand met een zachte kwast van natuurlijk haar. Belangrijk hierbij is om het metalen omhulsel van de kwast af te plakken met schilderstape om te voorkomen dat deze krassen veroorzaakt. Controleer voordat je begint altijd of het object stabiel genoeg is om gehanteerd te worden. Was keramik bovendien niet met water!

Ivoor, bot, hoorn en gewei

Stof objecten van ivoor, bot, hoorn of gewei eens per jaar met een zachte natuurlijke kwast. Als het lijkt dat een grondigere reiniging nodig is, overleg dan altijd eerst met een conservator-restaurator voor de mogelijkheden.

Ingelijste schilderijen

Als het schilderij achter glas ingelijst is, kan het glas met een zacht, schoon doekje worden schoongemaakt. Als de verlaag na controle stabiel is kunnen werken die niet achter glas zitten voorzichtig met een zachte borstel of plumeau worden afgenomen. Werk hierbij van boven naar beneden. Als je twijfelt over de stabiliteit van het werk (of over je eigen vaste hand), neem dan het zekere voor het onzekere en laat deze taak dan aan een ander over. Raak het verfoppervlak nooit aan!

Glazen objecten

Beschilderd of verguld glas mag niet worden schoongemaakt met vocht. Glas in goede conditie kan om de week met een zachte, schone en droge doek worden afgestoft indien nodig, maar probeer dit te voorkomen. Als een glazen object meer aandacht nodig heeft, raadpleeg dan altijd een conservator-restaurator of museumconsulent.

Historisch textiel

Textiel in goede conditie kan voorzichtig schoongemaakt worden met een stofzuiger op de laagste stand, waarbij de mond van de stofzuiger is afgedekt. Was textiel niet zelf met water zonder overleg met een conservator-restaurator.

Meubelbekleding kan ook met een stofzuiger op de laagste stand worden schoongemaakt. Bedek ook hier de mond van de stofzuiger om te voorkomen dat stofvezels worden meegezogen. Zorg ervoor dat de stofzuigermond niet over de bekleding heen sleept, hou hem er altijd een stukje boven.

Het is aan te raden om eens per jaar textiel uit zijn opslag te halen en te inspecteren op tekenen van schade of ongedierte.

Metalen objecten

Hanteer metalen objecten altijd met handschoenen om te voorkomen dat olie en zweet van je handen op het metaal achterblijven en daar corrosie veroorzaken. Metalen objecten kunnen voorzichtig afgestoft worden met een zachte natuurlijke borstel, maximaal twee keer per jaar. Hoe vaker ze worden schoongemaakt, des te groter de kans op schade. Metaal kan eens per jaar gepoetst worden. Gebruik hiervoor geen producten als Brasso of Silverdip; deze laten namelijk resten achter op het metaal. Een droog zilverpoetsdoekje kan voldoende zijn. Als een metalen object meer zorg nodig heeft, neem dan altijd contact op met de Museumfederatie of een conservator-restaurator.

Spiegels

Controleer voordat je een spiegel gaat schoonmaken of die goed vast zit en laat een tweede persoon de spiegel vasthouden zodat die stil blijft hangen. Stof van boven naar beneden met een zachte kwast of plumeau. Vraag altijd advies aan een conservator-restaurator of museumconsulent als een oude spiegel grondiger schoongemaakt moet worden, en gebruik zelf geen vocht.

Houten objecten

Voordat je aan de slag gaat met schoonmaken moet je altijd controleren of het oppervlak van het object stabiel is. Als de lak craqueleert, loskomt of zelfs verdwenen is, dan kan het object niet schoongemaakt worden. Als het oppervlak stabiel is kan het schoongemaakt worden met een schoon, droog en zacht doekje. Gebruik geen doekjes met rafelende randen. Als het museum een stofzuiger met een borstel-opzetstuk bezit, is dit de meest veilige en effectieve manier om stabiele oppervlakken van meubels schoon te maken. Belangrijk hierbij is om altijd in de richting van de nerf te werken. Op erg gevoelige oppervlakken kan een zachte kwast gebruikt worden om stof voorzichtig richting de stofzuigermond te vegen. Zet hiervoor de stofzuiger op de laagst mogelijke stand.

Pas na overleg met een conservator-restaurator kunnen objecten met middelen als "Renaissance Wax" in de was gezet worden.

Schema voor onderhoud

Het volgende schema is een richtlijn voor het onderhoud van een collectie. Het kan een goed startpunt zijn om zelf mee aan de slag te gaan, maar vanzelfsprekend heeft ieder museum een andere situatie en andere behoeftes. Het kan daarom nodig zijn om dit schema aan te passen, zodat het beter aansluit. Hiervoor staat ook halfjaarlijks een reflectiemoment gepland, maar het is altijd mogelijk om tussentijds aanpassingen te maken. Wees kritisch, praktisch en doe wat nodig en mogelijk is in de situatie van het museum.

Wanneer	Taak
Dagelijks	<ul style="list-style-type: none"> • Maak prullenbakken leeg en verwijder alle voedselresten. • Stofzuig of veeg de veel gebruikte publieke ruimtes, met name bij de ingang. • Wandel door het museum. Kijk bij deze wandeling naar tekenen van schade, ongedierte, schimmel of iets dergelijks. Noteer de observaties.
Wekelijks	<ul style="list-style-type: none"> • Stofzuig alle publieke ruimtes (zalen, kluisjesruimtes, café etc.) • Maak trappen, overlopen, en ingangen schoon. • Veeg aan de buitenzijde van het gebouw. • Maak niet-historisch glas van vitrines en ramen schoon. • Controleer de klimaatgegevens voor afwijkingen of mogelijke tekenen van problemen. • Controleer het depot op mogelijke tekenen van ongedierte, schade of andere problemen. • Controleer de bouwschil voor mogelijke schade of problemen. • Controleer de vitrines voor veranderingen, tekenen van schade, ongedierte, vandalisme, diefstal en kapotte lichten.
Om de week	<ul style="list-style-type: none"> • Stof meubels af. • Stof vitrines af. • Stofzuig de vloeren in depotruimtes. • Verwijder grote insecten uit vallen, om te voorkomen dat die een voedselbron worden voor andere plaagdieren. • Noteer je klimaatgegevens.
Maandelijks	<ul style="list-style-type: none"> • Stofzuig langs muren en plafonds. Boven in hoeken waar spinrag kan ontstaan. • Stof de bovenkant van deuren en raamkozijnen, lampen, lambriseringen etc. • Zeem de ramen • Stof lijsten, spiegels en glazen panelen in meubels voorzichtig af. • Stof objecten in de expositie af die niet in vitrines staan.

Per kwartaal

- Stof boeken af.
- Stof objecten in depot af.
- Was raamkozijnen of stof UV-werende filters.
- Was niet-historische tafelkleden, gordijnen en ander niet-historisch textiel.
- Ongedierte-management (IPM): Vervang vallen en noteer eventuele schades of problemen. Schakel waar nodig hulp in van een museumconsulent of restaurator-conservator.
- Controleer het gebouw op problemen en schade. Denk hierbij aan: lekkages, afbladderende verf, schimmels, verstopte afvoeren etc.
- Controleer met het team van medewerkers de tentoonstelling: Is alles nog naar wens, moeten er veranderingen plaatsvinden voor het behoud van de objecten, zijn er teamleden die problemen hebben ontdekt bij een deel van de opstelling etc.
- Dweil alle vloeren zonder waslaag met een licht vochtige dweil. **Zorg in ruimtes met collectie dat er geen spetters op de vloer komen en dat de dweil niet te vochtig is. Dit kan voor schommelingen in luchtvochtigheid zorgen!**

Halfjaarlijks

- Stofzuig beklede meubels met een gaas voor de stofzuigermond.
- Stofzuig historisch textiel dat blootgesteld is met een gaas voor de stofzuigermond.
- Stof objecten in vitrines met een zachte kwast of plumeau.
- Maak elk half jaar (in de lente en de herfst) de regenafvoer schoon. Verwijder bladeren en andere rommel. Het kan misschien nodig zijn dit vaker te doen, ga dit voor je eigen situatie na.
- Ruim de depotruimtes en kantoren op, zodat er overal goede toegang is. Controleer hierbij objecten op eventuele schade of aantasting door schimmel of ongedierte. Herzie waar nodig en mogelijk de verpakking van objecten.
- Ga met het team na of alle huishoudelijke taken haalbaar zijn en uitgevoerd worden. Pas waar nodig het schema aan.

Jaarlijks

- Stof driedimensionale objecten (zoals standbeelden) met een plumeau.
- Haal historisch textiel in depot uit de dozen om deze te inspecteren op schimmel of ongedierte.
- Stof grondig onder en achter meubilair en in lades.
- Ga na of er aanpassingen moeten worden gemaakt aan het risicomanagement, collectiehulpverlening, bedrijfshulpverlening etc. en of er opfrustrainingen nodig zijn op het gebied van veiligheid.
- Ga de meetapparatuur van het klimaat na: staan die nog op de goede plek, zijn ze effectief waar ze staan. Herijk je apparatuur waar nodig en schakel hiervoor de Museumfederatie in als er hulp bij nodig is.
- Controleer met een lichtmeting of de lichten, gordijnen en uv-werende filters nog voldoende werken. Maak aanpassingen waar nodig.